

БОРИС ЛАБУДОВИЋ*

Институт за усмеравање комуникација
Нови Сад

УДК 316.77

Монографска студија

Примљен: 11.08.2017

Одобен: 23.09.2017

Страна: 471-481

МОРАЛНО КОДИРАНА КОМУНИКАЦИЈА У 21. ВЕКУ

Инспирисано Никласом Луманом

Сажетак: Рад нуди могући одговор на питање како се данас комуницира у моралном коду и зашто је комуникација о моралу у модерном друштву тако честа, али и тако слаба утицајем на такозвану интеграцију друштва.

Кључне речи: морално кодирана комуникација, Никлас Луман, религија, појединач, логика домена, комуникологија

Расправљаћемо о морално кодираној комуникацији у сутра-друштву, о томе како се и с којим дометом данас комуницира и приписује смисао у форми моралног кода. Нећемо ни морал ни етику проматрати као предмет, односно објекат проучавања, јер за социокибернетски, феноменолошки и функционалистички приступ комуникацији онтолошки супстрат морала или етике не постоји.

У питању је макрокомуниколошка, а не социолошка или етичка опсервација, па морално препознајемо проматрајући комуникације, приписивање смисла и савремени контекст комуницирања. Другостепено проматрамо селекције комуникације и анализирамо форму (као јединство указивања и разликовања) која се користи када се комуникацији приписује смисао у сфери морала. Таква форма омогућава услове на основу којих се одређује смисао, односно одлучује када се нешто прихвата или одбацује (што лимитира варијетет комуникације и редукује контингентно). Наглашавамо: рад је инспирисан и у највећој мери вођен теоријом Никласа Лумана, онолико колико му дозвољавамо да буде комуниколог. Читалац ће препознати да у раду увелико интерпретирамо и наводимо Луманове речи и ставове (Luhmann 1991; 2012; 2013)¹, али и да се ослањамо на унеколико измењену и допуњену адаптацију опште теорије друштвених система у пољу комуникологије.

* boris.labudovic@inukom.org

¹ Ово наводимо из разлога интелектуалне честитости (обиље цитата отежало би читаоцу праћење).

Како се данас комуницира у моралном коду и зашто је комуникација о моралу у модерном друштву тако честа, али све слабија утицајем на такозвану интеграцију друштва?

Шта је морално кодирана комуникација

Зашто „морално кодирана комуникација“, а не, рецимо, „морална комуникација“?

Полазимо од тога да је комуникација ништа друго до заједничка потрага за смислом. Онај комуникациони чин у којем се, у крајњој инстанци, до смисла долази у моралном коду називамо морално кодираном комуникацијом. Између осталог, разликујемо *комевенте* (комуникационе догађаје) по *атрибуту* који им приписујемо, по *теми* конверзације и по начину *приписивања смисла*. Покушаћемо то да илуструјемо примерима.

Господин може да разговара са дамом о времену, о условима смештаја у хотелу, чак и о њеној брачној ситуацији, а да неки проматрач тој конверзацији припише *атрибут* моралне. Ово зато што господин није био ни нападан ни ласциван, већ се све време држао правила лепог понашања, добрих манира и елементарног моралног опхођења. Ту комуникацију можемо звати моралном ако метакомуницирамо о њој, па закључимо да јој ваља приписати тај атрибут. Ипак, нико од саговорника није проговорио о моралу, то није била тема разговора, а смисао који су му саговорници (свако за себе) приписали пре ће бити у некој сасвим другој сфери.

Када је *тема* у питању, у америчкој држави Мичиген, на пример, још увек није укинут закон по којем удате жене не смеју да се шишају без дозволе супруга. То може бити тема разговора (па чак и уз коришћење аргументације типа морално/неморално), али је извесно да ће се смисао те конверзације приписати суду о индолентном законодавцу или ће се преселити у сферу бизарног и анегдотског.

Морално кодирана комуникација је само она у којој се *смисао приписује у коду* похвала/осуда. Видели смо да се готово сваки комевент може проматрати (и доделити му атрибут) као морална, односно неморална комуникација (да ли је, на пример, морална комуникација о куповини гласова или о инсајдерским берзанским подацима). Уочавамо да тема комуникације није исто што и приписивање смисла комуникацији (може се о моралу разговарати, а смисао приписивати у сасвим другом пољу). Зато нас овде интересује само она врста комуникацијских догађаја која потрагу за смислом изводи у бинарном коду концепта похвала или осуда, а не она коју у везу с моралом доводимо на основу теме или атрибута који комевенту приписујемо.

Бинарна дистинкција похвала/осуда (Луман користи дистинкцију добро/лоше и поштовање/непоштовање, али је нама овај предлог прецизнији у комуниколошком пољу, с аспекта јавног комуницирања) нуди бољи концептуални оквир од кода добро/зло, пре свега зато што се у пракси моралност неког комуникационог догађаја или делатног чина најчешће – подразумева. О мора-

лу се комуницира тада када је нечије саопштавање или деловање високо морално или лишено морала. Баш као и код легитимитета, који се подразумева и практично не комуницира све док се не помисли да га је неко комуникацијом или деловањем – изгубио. Морално кодирана комуникација или похваљује или осуђује (она мора да јавно указује на примере, јер тиме гради структуре и властиту семантику), а признаје и истовремено занемарује оне свакодневне коментенте које ни позитивно ни негативно не треба разликовати и истицати. Код добро/зло може да дели и такве комуникације, а код похвала/осуда подразумева то да оне постоје, али су бинарном логиком приписивања смисла с правом апстраховане (јер су ординарне: ни за похвалу, ни за осуду).

Резултат је социјалне еволуције, а с њом и промене семантике и кодова, то што смо сведоци стања друштва у којем је морализовање и даље раширено, али више не јача друштвену интеграцију. Недостаје друштвена сагласност о условима под којима треба изрицати похвале и осуде: ако смо крајем 20. века сведочили друштву „обиља информација“ (што је научно неадекватан израз), данас живимо у друштву недостатка критеријума и филтера, чијом применом подаци заправо добијају функционалну вредност и баш тиме постају информације. Морално кодирано комуницирање у модерном, поликонтекстуалном и хиперкомплексном свету није синхронизовано. Не постоји критеријум смисла моралне комуникације који важи увек и важи за све. Осим тога, стално се проналазе нови морални разлози за одбацивање моралног просуђивања.

Како нам се то догодило? Претпостављамо да је то последица одвајања морала од религије, глорификације такозваног слободног појединца и убедљиве надмоћи логика ексклузивних комуникационих домена друштва.

Од религије ка моралу

Комуникација о моралу је еволутивним процесима у друштву првобитно изведена из конверзација о религиозним темама. Као посебна и сасвим специфична врста комуницирања, религија се бавила бинарним разликовањем присног и оностраног. Религијска подела света уводи симболе, а штити их тако што о њима забрањује комуницирање. Симбол не само да указује на јединство, него га истовремено и производи (Luhmann, 2012). Суштинска разлика између симбола и знака је много дубља и значајнија него што на то упућује савремена семиотика. Религијски обреди и спектакли нису комуникација у суштинском значењу (нису нова потрага за новим смислом): увек се изриче и изнова потврђује давно осмишљено и давно изречено. Обреди не трпе потпитања: они су увек и само комуникација избегавања комуникације. Тачније речено, пошто за комуникациони догађај није пресудна реплика ега у облику новог саопштења (довољно је прихватање или одбијање саопштења алтера), не ради се толико о „забрани комуникације“, како упућује Луман (она се свеједно одвија кроз молитве и проповеди, све док их неко чује и разуме), колико о забрани – реплицирања.

Сви потенцијални проблеми комуникације јуче-друштва (којим владају митови и религијске истине, а оперативна стварност је далеко иза стварности)

одлажу се потискивањем нове комуникације и ритуалним понављањем старе. Религијско знање се брани од преиспитивања и чини се као да се управо забраном и производи, јер суштина сваке религије није ништа друго до тајна.

Разлог за појаву морално кодиране комуникације би, у најкраћем, могао да гласи: тајне не могу бити тема комуникације, а да не изазову да се скривено не фокусира и не сагледа. Зато је још давно језички код пошао у два смера: једним ка забрани комуницирања (прецизније: према забрани реплицирања, односно потпитања) у пољу религије или магије; другим ка моралном коду, који управо стимулише јавно комуницирање тиме што бинарним разликовањем сугерише то да нешто ваља јавно прихватити и похвалити, а нешто друго одбити и осудити (Luhmann, 2012). Ако морал треба да испуни ту функцију, онда не сме бити тајна већ напротив – нешто свима познато. Религија присваја тајне и анатеме, моралу преостаје да регулише јавно изрицање похвала и покуда. Религија присваја надлежност за *јуче* (које би истовремено да је безвремено, вечно), моралу је припало да покуша да обликује *данас*. Проблем савременог друштва је у томе што ми заправо живимо у – *сутра*.

У средњем веку морална правила прилагођавају се степену развоја друштва. Морал није ништа друго до прецизно написан сценарио за играње друштвене улоге. При томе, оно што важи за неке – не важи за све. Краљеви или витезови издвајају се атрибутима и делима која изазивају дивљење плебса, али никога из светине ничим не обавезују (Luhmann, 2012). Тиме морал полако задобија мериторне црте без којих, данас то јасно видимо, заправо и не може да функционише.

Повезаност религије и морала дефинитивно слаби с појавом штампе, а потом и прелазом на функционалну диференцијацију домена и система, односно на функционално диференцирано друштво (Luhmann, 2013). На то јасно указују бинарни кодови економије или политике. Перспектива проматрања се мења, а и сама религија више не прети да би се њеним непоштовањем живело у заблуди или у греху. Пожељно је веровати, али се баш и не мора (Luhmann, 2012). Распада се јединство морала и манира, али се од људи и даље захтева да се поистовете са обележеном страном моралног кода и да недвосмислено у јавности исказују похвале или осуде. Врлина спада на представу.

Ослобођен религијских темеља, морал се све чешће затвара у неизбежни круг двоструке контингенције (како ти мени – тако ја теби). Морални код се на тај начин удвостручава: разликује се похвала и покуда, али тако да и само разликовање мора да буде похвално. И ту се намеће питање: из којих се мотива и интереса нешто похваљује, а нешто осуђује (Luhmann, 2013)? Колико је то морално? Морал се деконструира јер више не важи то да је свако позивање на морал збиља изазвано некаквим „добрим и универзалним разлозима“.

Глорификација појединца

Дискурсом просветитељства и јачањем протестантизма, морално се своди и на позитивно или негативно схваћену самоупућеност појединца, на љубав

према самом себи, на властите интересе и на самопромишљање. У уметности и литератури човек види себе као проматраног проматрача који је присиљен да проматра како га проматрају, примећује Луман. Нешто касније, индивидуа ће одустати чак и од претензија на тачно мишљење, одрећи ће се и моралног оправдања: само ће још хтети да буде другачија од осталих. Баш по томе су данас појединци фатално једнаки.

Појединачност свести и тела постоји у свим историјским варијацијама. Мозак сваког човека разликује се од мозга свих других људи и не постоје две особе са истим мозгом. Али тек се у ново доба семантика мења и појединцима се не само дозвољава, него се од њих и очекује да наступају на себи примерен начин (Luhmann, 2013). Тада смисао индивидуума прелази с недељивости на јединственост. Упоредо с променама у схватању морала, европско друштво новог века окреће се ка такозваном слободном појединцу, шта год да је то значило (коју тачно форму опсервације слободе тада ваља употребљавати?). Друштвено почиње да се промишља на радикално другачији начин и то ће оставити видљиве последице по прихватање морала и на ефекте морално кодиране комуникације.

Ако је појединац центар света, како се онда комуницира о могућности друштвеног поретка? Теорије друштвеног уговора или међусобне рефлексije Луман види као наиван и безазлен основ за основану теорију друштва. Ништа убедљивија није ни тврдња да су сви појединци једнаки, па чак ни онда када се све подупре магловитом теоријом „слободе“. Кад се, супротно реалности, тврди да су сви појединци једнаки, онда се мора рећи и то по ком су критеријуму једнаки (Luhmann, 2013). У том случају се обично тврди да су сви појединци природно (а зашто не и друштвено?) једнаки и слободни. Ко год томе противречи (што и није напоран интелектуални подухват) – наћи ће своје име на листи за идеолошки одстрел. Тако је и данас, у доба огромне неједнакости.

Уверљивост глорификовања појединца као субјекта почивала је на томе што је (ипак неуспешно) заобилажено питање о друштву као социјалном поретку. Друштвено се не може схватити полазећи од субјекта и то је у најбољем случају тек помоћно средство у једној прелазној фази науке (у којој и није било могуће пристојније самоописивање друштва). Поредак се намерно заобилази, а допушта се приближавање мноштва (не)замисливих перспектива (Luhmann, 2013). Појам једнакости наизглед неутралише неједнакост условљену пореклом, али само да би пружио могућност за развијање неједнакости условљених доменима и системима (како неједнакости власништва, тако и неједнакости у хијерархији организација). Другим речима: једнакост је послужила као прелазна фаза из једне неједнакости у другу. Субјект се срозава на необудљиви алиби за престојивање на модерне услове специфичних домена и система. То је прикладно само прошлом времену. Данас више не би смело да важи.

Индивидуалне међузависности додатно подстичу неизвесност будућности, а на штету социјалне сигурности. Будућност постаје неизвесна и незадрживом мултипликацијом логика домена и система (политика, економија, медији, правосуђе... свет проматрају и сагледавају свако из свог угла). Како расте

комплексност света, тако се јављају и неодмерени захтеви појединцу за све вишим степеном оригиналности и непоновљивости. До тога се, ипак, не може лако доспети, осим ако се не прибегне решењу које се само намеће: имитацији постојећих образаца индивидуалности. Тако особе постају конфекцијски уникатне.

Од протестантизма важи да оригинални, слободни и непоновљиви индивидуум има право да се не оријентише по добру о којем и други могу да суде, већ према ономе што се њему лично свиђа. Ко ће о томе најбоље судити, ако не он сам? Слављењем појединца уводи се одрицање од апсолутно важећих критеријума. Рационално одлучивање водило би, у крајњој инстанци, до оних који најбоље рационално одлучују, што ће рећи до чињенице да неки људи једноставно знају више и да имају бистрији ум (Luhmann, 2013). Али из тога би проистекло логично право на гарантовану неједнакост, што се заговорницима слободе и једнакости никако не би допало. Тиме апологете демократије и права појединаца укидају све што је меритократско (засновано на знању, заслугама и резултатима), да би се потом чудили откуда оволика поплава демагогије, популизма и шовинистичких покрета. Сами су је произвели.

Када проматрамо „слободног и оригиналног“ појединца, тада лако опажамо да су у форми те опсервације на необележеној страни – сви остали људи. Другим речима, када се појединац прогласи уникатним (ја/сви други), друга страна форме прелази у хаос и онемогућава иоле пристојну опсервацију, а још мање теорију друштва. То ће неизбежно одвести у превођење појма друштва на „систем потреба“, вулгарно огољен на привреду, на фамозни раст и развој (Luhmann, 2013). Чим се пређе на величање раста и развоја, онда као да постаје логично да је све што је у функцији раста и развоја уједно и морално (за похвалу). То „морално начело“ крши скоро сва морална начела.

Ако европска друштвена заједница више нема форму сталешког друштва (а пре ће бити да је идеолошки маскира одама појединцу), шта је то онда ступило на његово место? То се не види од шуме појединаца. Субјект одмах наступа као индивидуа, а пошто се људи не разликују по томе што су исти (сви су индивидуе), онда субјект без икаквих проблема може да проговори у име „човека“ (Luhmann, 2013). Заиста би било добро упитати теоретичаре критичке провенијенције, који тврде да је слободан појединац основ друштва, да нам саопште име и адресу тог појединца. Ваљало би проверити лежи ли он заиста стрпљиво у темељу друштва или ипак повремено скокне до своје јахте, кладонице или можда јавне кухиње.

Теорија уздицања појединца, с макрокомуниколошког аспекта, не представља ништа друго до блештаву самообману. За нас, који комуниколошки проматрамо свет, друштво се у крајњој инстанци састоји од комуникација, а не од појединаца. Уосталом, за сваки комуникацијски догађај неопходни су и алтер и его (дакле, бар двоје). Комуникација је *par excellence* друштвени догађај (што се за деловање појединца не може увек тврдити). Теорија о друштву појединаца који договором, правним нормама или разумом у делиберативној расправи уређују друштвени поредак звучи привлачно, али занемарује еволу-

цију друштва, нужност и оперативну затвореност домена и система. Појединци могу да наизглед сачињавају инклузивну комуникациону мрежу (фамилијарни хоризонт свакодневице), али појединци не чине свет домена и система: у најбољем случају, особа игра улогу резервног дела домена. Ако не функционише по логици домена – биће одбачена и замењена новом. Сасвим је свеједно како се зове и презива.

Друштво није збирна воља појединаца (демократија и успева најчешће као манипулација, јер такозвани омнипотентни грађанин није ништа друго до идеолошки конструкт). Уосталом, последњи пут се европска друштвена заједница одлучила на то да вољу мноштва супротстави еволутивном току и логици домена појавом (суштински или формално) крајње левог екстремизма: фашизма, национал-социјализма и стаљинизма (ово без намере да их изједначимо по другим аспектима). Није успело, јер колико год да се појединци чврсто удружују и заклињу, логика и неумољиви критеријуми смисла функционално диференцираног друштва еродираће сваки „друштвени договор“.

Морално кодирана комуникација данас

Морал је компликован и неконтролисан механизам који би да усмерава социјално усаглашавање. Морални код у својој примени подразумева сложени склоп условљавања. Али увек и свуда би требало да важи темељни принцип морала: кад се егу каже под којим условима га поштујемо, тиме се обавезује и алтер. Онај ко захтева морал, мора да допусти и то да морал важи за његово понашање. Изузетак је био само бог (Luhmann, 2012). Данас ово правило више не важи. У стегама корпорација и медија, политика осуђује овде оно што ради тамо, а надметање у давању неиспуњивих обећања у цикличној је спирали. Политика је данас естрада: добровољни дежурни кривци такмиче се у популарности, надајући се да ће то што на себе преузимају одијум – на крају добро наплатити. Како рече Еко, људи данас бирају између две кравате. Живимо у *демокрузији* – специфичном споју демократије и хипокрузије. Истовремено, све што је прошло и мртво – идеализује се. При томе не треба заборавити то да су практично до Другог светског рата у најбогатијим земљама теорије о вишој и нижим расама, те правдање геноцида, покоља и пљачке били сасвим у складу с моралом елите.

Када друштво придаје већу важност појединцу у расветљавању могућности друштвеног поретка, баш тиме појединца штити од увида у властиту безначајност (само је један од седам милијарди истих таквих). Бег у субјект хранио се првенствено хуманистичким премисама и прећутно је важила претпоставка да постоје природни (или онострани, сасвим свеједно) предуслови у појединцу који јамче минимум друштвене сагласности. Тек крајем 20. века као да свима постаје јасно да је то била прилично климаво учење. Људи не желе да знају. Људи хоће да верују. Процес друштвеног усаглашавања претворио се одавно у кроћење узнемиреног крда.

Морална референција се индивидуализује: инсистира се на унутрашњем уверењу, односно мотивацији, а не толико на спољашњој принуди. Индивидуализована етика одваја се од религије, али све чешће и од правних норми. То, наравно, одмах отвара питање: како под тим условима уопште може доћи до нечега што делује немогуће – до усаглашавања индивидуалних моралних перспектива? Свуда се захтева етика, али без социјалних механизма усклађивања. Зато само још медији одржавају ту функцију (и углавном наопако).

Слобода и једнакост представљани су као „природни“ атрибути људских индивидуа. Али, пошто се они нигде не могу наћи потпуно реализовани у грађанском друштву, тада се подижу у „људска права“ чије се поштовање може захтевати све до фундаментализма људских права којем смо данас сведоци. По Луману, та права се прихватају као неуверљиви симболи за јединство друштва које се више не може доказати. Нови век не нуди семантику која би могла да ограничава та права. Религијски аутори почеће још у 19. веку да се жале на губитак спољног меритума, који се прихвата као обавеза (или из опортунизма), али ће узалуд покушавати да се одбране од помаме идеологије индивидуализма. Тачније: колективне идеологије индивидуализма.

Данас је појединац слободан онолико колико га не спутава играње улоге по моралном сценарију, као у доба вертикално стратификованог система. Он више не одговара за фамилију: ослобођен је кривице оца и амнестиран од грехова сина. Та слобода се плаћа: слободни појединац је углавном усамљен и безначајан појединац, погрбљен над екраном телевизора или мобилног телефона, који делује гротескно када се позове на морал. Јер, сваки пут кад крочи у поље функције домена (политика, економија) или система (право, здравство, образовање), он се, хтео-не хтео, мора водити логиком домена и правилима система. Када се неко жали да је изгубио посао иако код куће има супругу и петоро деце, то се економије ни најмање не тиче: радник је потребан или непотребан за остваривање профита, а његов таленат за плодну копулацију не припада чак ни контексту, већ околини домена. У економији се морално кодирана комуникација специфично замењује: руковођена кодом профит/губитак, свака компанија процењује да је морално (за похвалу) остваривати профит, а неморално (за осуду) чинити било шта друго што доводи до губитка. Логика економије једноставно не допушта другачије кодирање. Ако члан управног одбора корпорације покуша да игра улогу фамозног слободног појединца и позове на одрицање од профита зарад очувања животне средине, биће замењен. Престаће да буде особа (персона) и постаће поново појединац (индивидуа). Више неће бити друштвено релевантна адреса комуникације.

У Европи, тој веселој заједници слободних индивидуа, депресија је данас водећа болест. Уз то, више од две трећине Европљана мисли да ће њихова деца живети лошије од родитеља.

Морална необавезност

Морално кодирана комуникација у 21. веку у Европи лишена је религијске основе и функције изградње друштвеног поретка. Сведена је на збуњеног

појединца и произвољне процене о односу нечијих мотива и ефеката комуникације или деловања. И даље се морално кодирано комуницира, али то се све више препушта медијима, нарочито онима који моралу у друштву приступају с неморалног становишта (наизглед морално кодиране афере користе се за игре моћи и профита).

Захваљујући доминацији кодова домена и правила система, морал се нужно релативизује и обесмишљава. Томе нарочито доприноси такозвани принцип „моралне необавезности“, који у наставку интерпретирамо онако како нас на то упућује Дитерт (Detert и други, 2008).

Морална необавезност или релаксација заједнички је термин за рационализацију и ублажавање штете која се комуникацијом или деловањем наноси другима. При томе се најчешће потеже за реконструкцијом неморалног понашања, одбацивањем одговорности, искривљеним интерпретацијама последица или дехуманизовањем сваке жртве. Логике домена и правила система увелико олакшавају појединцима прибегавању моралној необавезности.

Различити су видови испољавања моралне необавезности: 1) *лажно оправдавајућу претпоставку* препознајемо онда када се штета нанесена другом оправдава разлозима типа „да ја то нисам урадио, неко други би“; 2) *еуфемистичко етикетање* ублажава последице изјавом типа „колатерална штета је неминовна“ или кад самоубиство у војсци назива „инцидентом самоповређивања“; 3) *повољно поређење* понашање појединца упоређује са потенцијално још горим и штетнијим понашањем неког другог: „то што сам урадио није ништа у поређењу са оним што би они учинили“; 4) *измештање одговорности* нечије понашање третира као последицу неумољивог диктата ауторитета: „само сам слушао наредбе“; 5) *дифузија одговорности* испољава се тако што ниједан члан групе не осећа личну одговорност за колективно понашање: „сви смо у томе суделовали“; 6) *умањивање кривице*: „ако узмем мало новца, то моја похлепна компанија неће ни осетити“; 7) *демонизација жртва* употреба је стереотипа и предрасуда: „они су животиње и треба тако да их третирамо“; 8) *приписивање кривице* је слично томе: кривица за лош третман затвореника у бази Гвантанамо правда се изјавом типа „они су терористи и сами су то изабрали“.

Закључак

Ефекти морално кодиране комуникације у 21. веку неупоредиво су нижи него у доба вертикално стратификованог друштва и то је сасвим логично. Аутономија домена и система, омогућена посебним бинарним кодом или правилима, отежава регулацију друштва моралним „суперкодом“, на шта упозорава Луман. И сам морал прихвата, чак делимично оправдава такво стање. Друштво се у 21. веку дефинитивно одриче конструкције морално интегрисаног друштва. Морално кодирана комуникација не намеће, него се фокусира на патологије друштвеног понашања (често из сасвим других, а не моралних разлога). О

неком домену или систему „друштвене одговорности“, о чему је писала Холмстром, на пример, никако не може бити речи, јер би се тиме искорачило у окружење и самим тим докинула граница домена или система (што би резултирало његовим самоуништењем).

Данас се још увек често комуницира морализујућом интонацијом, али из тога не произилазе ничије обавезе на другачије комуницирање или деловање (које би се дало контролисати). Више се и не може поуздати у морал, јер су сваколикe перспективе свима једнако доступне. Основни терет некаквог универзалног морала требало би да носи религија, јер њој се бар још унеколико верује да има сврху стабилизације морала. Колико је то у реалности присутно и колико је црква (као корпорација) данас у стању да буде узорно морална – друго је питање (Luhmann, 2013).

Ниједан друштвени систем или домен не може бити интегрисан у друштво у смислу моралности, јер се нигде две стране кода домена не подударују с вредностима моралног кода. Ван памети је да се власт прогласи морално добром, а сва опозиција моралним злом. Ако би само истина и профит били морални, онда се нико не би усуђивао да погрешити у науци и нико не би ризиковао губитак у економији. Тиме би се увелико докинула могућност нових истина и нових лукративних подухвата. Просто, кодови домена и правила система морају да функционишу у условима „високе аморалности“ (Luhmann, 1991) ако хоће да задрже логику поља своје функције.

Више не можемо да тврдимо да је дистинкција похвала/осуда сама по себи похвална. Понекад је треба и осудити (као онда када је таблоиди злоупотребљавају, на пример). Људи су свесни тога да се готово свака врлина у неком контексту и из неке перспективе може представити као мана и обрнуто. Ако лоше деловање уроди плодом (непоштено стицање профита), а добре намере заврше лоше (велика обећања у политици), морална мотивација обично блокира сама себе (Luhmann, 1991). Питање морала преиспитује се кроз питање промене перспективе проматрача, а тиме се онемогућује фамозни „друштвени консензус“.

Појам морала данас се неретко замењује појмом интегритета: похваљује се онај ко говори оно што мисли и ради оно што говори. То је можда морално, али сигурно није мудро.

Литература:

1. Detert, James; Klebe Tervino, Linda and Switzer, Vicki (2008): Moral Disengagement. In Ethical Decision Making: A Study of Antecedents and Outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 2008, Vol. 93, No. 2, p. 374–391
2. Luhmann, Niklas (1991). *Paradigm Lost: On the Ethical Reflection of Morality* (Speech on the Occasion of the Award of the Hegel Prize 1988). *Thesis Eleven* 29; p. 82-94
3. Luhmann, Niklas (2012). *Theory of Society*, Vol. 1. Stanford: Stanford University Press
4. Luhmann, Niklas (2013). *Theory of Society*, Vol. 2. Stanford: Stanford University Press. E-book

MORALLY CODED COMMUNICATION IN THE 21ST CENTURY

Inspired by Niklas Luhmann

Summary: The paper offers a possible answer to the question how do we presently communicate within a moral code and why is communication about morality in modern society so frequent, but shows little influence on the so-called integration of society.

Key words: morally coded communication, Niklas Luhmann, religion, individual, domain logic, communication research